

WAN BON

WAN BON

EEN ONGEWONE ONTDEKKINGSREIS
DOOR HET SURINAME VAN TOEN EN NU

I S A B E L V A N B O E T Z E L A E R

JUST
PUBLISHERS

Auteur Isabel van Boetzelaer
Copyright © 2020 Isabel van Boetzelaer | Just Publishers BV
Uitgever Hans van Maar

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale bestanden of op welke
andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
Just Publishers BV.

*No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint,
microfilm, digital files or any other means, without written permission from
Just Publishers BV.*

Foto omslag Nationaal Archief
Omslagontwerp Ben Gross
Foto's binnenwerk Collectie Boetzelaer
Opmaak Studio Spade, Voorthuizen
Redactie en productie Hanzeboek

ISBN 97890 8975 992 4
ISBN 97890 8975 090 7 (ebook)

NUR 402

WWW.JUSTPUBLISHERS.NL

Inhoud

Van start	6
Zuidsei	39
Westsei	87
Oostsei	140
's Lands wijs	162
Dromen	222
Tijdlijn geschiedenis Suriname	265

Van start

Vegetarische piranha's

‘Gaan jullie mee piranha's voeren?’

De barkeeper kijkt ons vragend aan met een knikje richting rivier.

Wát? Piranha's voeren? Dat willen we meemaken. Piranha's voeren, dat kan zelfs in Artis of Blijdorp niet. Nu begrijp ik ook het bordje ‘*Verboden in de rivier te zwemmen*’ dat hier vlakbij de bar langs het water staat. Ik zuig door mijn rietje de laatste slok cocktail op en beland met een sprong van mijn barkruk op de grond. Dat die Surinamers toch zulke lange benen hebben...

Reisgenoot Aad heeft meer moeite van de kruk te komen. Zich vasthoudend aan de bar strekt hij voorzichtig een voet naar de dwarsbalk van de kruk en vandaar naar de vloer. Ik help hem met een elleboogsteuntje, het gaat goed. In ganzenpas volgen we de barkeeper naar de Surinamerivier. Ik houd wat in; Aad kan niet zo snel en maakt met kleine, stijve pasjes de afdaling naar de steiger. Elke stap brengt ons dichterbij het traag stromende water van de rivier. Wat is het prachtig, dat brede waterlint, het junglegroen in al zijn tinten, de onbestemde kras-, klik- en rit-selgeluiden om ons heen, de geur van vermolmde bladeren en hout, de omarmende, vochtige warmte. De houten steiger glimt spekkig van het glibberige vocht.

We kijken elkaar aan, ik zie hoe vrolijk Aad is, zijn ogen glinsteren. ‘Wat is het toch bijzonder dat we dit avontuur zijn aangegaan en hier nu samen aan de Surinamerivier staan,’ verzucht hij.

Ik knik en staar tevreden naar het water.

Barkeeper Eugène pakt uit een plastic zak wat witte boter-

hammen en scheurt ze in stukken. Hij gooit het brood in het water, schijnbaar achteloos. En meteen horen we klappende kaken; we speuren de waterkant af waar het geluid vandaan komt. Daar! Een groen geschubde kaaïman ligt in het troebele water te genieten van zijn avondlijke broodmaaltijd. Hij beweegt nauwelijks, alleen zijn kaken gaan mechanisch heen en weer en op en neer. Welke kaaïman lust er nou witbrood? Deze dus. Geruisloos komt hij iets dichterbij. Eugène, zijn weldoener, vertrouwt hij wel, maar ons, die twee bakra's..?

Met een soepele kwartswing van zijn lichaam verlegt onze barkeeper zijn operatiegebied naar iets dieper water. Opnieuw vliegen er stukken witbrood in de groenbruine rivier. Heel even lijken ze zich zompig vol te zuigen, maar dan komt het water wild in beweging. Zilveren lichamen flitsen boven het wateroppervlak en vormen draaikolken, glinsterende ruggen verdringen elkaar in een wervelend gewoel. Staarten striemen woest om zich heen, venijnige centenbakbekjes vol vlijmscherpe tandjes happen fel naar de stukken brood. Vol verbazing slaan we het rauwe schouwspel gade: dat alles om een paar stukjes witbrood?

In de film 'Piranha' die ik eens heb gezien, gaat het toch echt anders:

'The first bite draws blood. The blood draws the pack...'

Ik ken iemand die als hobby thuis drie piranha's had. Ze leefden op koeienhart, tot ze uit verveling aan elkaar begonnen te kluiven, ineens waren er nog maar twee. En dan deze Surinaamse piranha's, vechtend om stukjes witbrood alsof hun leven er vanaf hangt.

Aad vindt het maar pathetisch, deze vegetarische vissen. Hoofdschuddend karakteriseert hij: 'Ze doen net alsof ze in een auditie zitten voor een James Bond-film, de aanstellers.'

Geamuseerd kijk ik naar mijn reisgenoot, die nu voorzichtig naar de rand van de steiger schuift: mijn vriend Aad met zijn waardevolle, onderkoelde gevoel voor humor - zo gelukkig heb ik hem in lange tijd niet gezien.

De overval

‘Ik ga een glaasje rosé wegbrengen. Denk er maar even rustig over na.’

‘Je overvalt me wel een beetje,’ zegt Aad.

‘Dat begrijp ik. Maar je hebt me net zo lang verleid en uitgedaagd met je prachtige Surinameverhalen dat ik er nu naartoe wil. Het lijkt me geweldig om Suriname door jouw ogen te zien en te leren kennen. Tot zo.’

Op weg naar de ‘Dames’ loop ik langs de tafeltjes en voel Aads verbaasde ogen in mijn rug.

Hoezo impulsief, dat verlangen om samen met Aad naar Suriname te gaan? Het voelt als een goed plan. Suriname staat al jarenlang bovenaan mijn verlanglijstje. Het is net of het leven me op allerlei manieren die kant op duwt. Steeds sluipt het land mijn gezichtsveld binnen en prikkelt mijn nieuwsgierigheid. Mijn dochter wil met mij naar het Tropenmuseum; steeds vaker hoor ik de jongens van de Nederlands-Surinaamse band Broederliefde; regelmatig valt mijn oog op krantenartikelen over Suriname en zie ik reportages uit het land op de televisie. Ook kom ik voor mijn werk frequenter in de Bijlmer, de Amsterdamse stadswijk waar in de jaren zeventig veel Surinamers

onderdak vonden. Suriname, Suriname, er groeit een tuintje in mijn hart... En dan nog Aad met steeds die mooie Surinameverhalen en -anekdotes.

Aad Wagenaar is een van de gewaardeerde routiniers van de Nederlandse journalistiek, in 1990 winnaar van de Prijs voor de Dagbladjournalistiek. Daarnaast schreef hij enkele boeken over de Tweede Wereldoorlog. In 2002 ging hij met pensioen bij *Sijthoff Pers* waar hij werkte voor de *Haagsche Courant*, die hem vanaf 1974 zeventien keer naar Suriname stuurde om te gaan zien wat er nú weer loos was. Steeds met de opdracht daar mooie reportages en scherpzinnige achtergrondartikelen over te schrijven.

Nu zegt hij: 'Ik zou misschien wel willen, maar ik zie wat beren op de weg.

Mijn gestel is momenteel niet zo dat ik lange afstanden kan lopen. Bovendien heb ik al een poosje een schrijversblok, naar ik vrees.'

Ook dat is onderdeel van mijn plan: Aad weer zin in het leven geven. Wanneer je ouder wordt, niet meer werkt en je partner is overleden, kunnen er heel wat redenen wegvallen om van het leven te blijven genieten. Maar ik weet dat Aads brein nog steeds overuren draait. Zijn analyses zijn scherp, logisch en gedurfd en hij kan fantastisch verhalen vertellen. Hij schrijft ze alleen niet langer op.

'Wat nou, schrijversblok,' zeg ik dan ook. 'Dan vertel jij maar en schrijf ik wel. Jouw verhalen mogen niet mee je graf in, al is het nog lang niet zo ver.'

Hoe is het om ouder te worden? Wat als je denkt alles al te hebben gehad? Wanneer het glas niet half vol is, maar op enkele

druppels na, leeggedronken? Als je geen ander perspectief meer ziet dan eenzaamheid en aftakeling? Je verwaarloost je lichaam, ooit je trots met spieren en een fiere sixpack. En dan zakt dat lichaam in, verlept en leidt een steeds kwijnender bestaan. Je benen dragen je niet ver meer. Je actieradius neemt steeds verder af, pijntjes en kortademigheid worden vaste metgezellen. Hoe ga je daarmee om?

Ook die ontdekkingsreis wil ik maken met Aad, de woordtovenaar, de kunstenaar in het uitleggen en vertellen. Misschien word ik dan minder bang voor datgene, waarvan ze zeggen dat je geluk hebt als je het mee mag maken: de ouderdom. Ik wil niet verbitterd oud worden. Hoe doen we dat hier? Hoe doen ze dat in Suriname?

Self Service

‘Kijk Aad, *modern times* op Schiphol, je bagage drop-off doe je nu helemaal zelf. Veel efficiënter, als je toch al bent ingecheckt. Zet je koffer in het luik, scan je boarding pass, plak de grote sticker netjes aan het handvat en zzzt, daar is je claim tag. Nog even zwaaien tot het luik dicht is, dag koffer, tot in Paramaribo. Een kind kan de was doen ofwel zijn koffer op reis sturen.’

Verlost van deze last bewegen we met de rij mee naar security. Sommige dingen blijken lastiger en meer tijd te kosten als je ouder bent. Het afdoen van de broekriem, het uittrekken van schoenen, het legen van de broekzakken. De glimlach en hulpvaardige handen van het securitypersoneel stellen ons gerust.

Hun vriendelijke pokerfaces verraden niet of dit voortkomt uit training of persoonlijk karakter, ze hebben geruststellend veel geduld. Hoe zorgvuldiger zij te werk gaan, des te kleiner de kans op ‘onvoorziene gebeurtenissen’ tijdens de vlucht. Dus hoe prettiger ik me voel.

Aads hulpeloze blik als arrestant met zijn handen omhoog in de bodyscanpoort, maakt snel plaats voor een grimlach over deze rare houding. Dan door naar het volgende obstakel, de self-service paspoortcontrole. Hoe moet ie erin? Waar moet ik staan? Waar moet ik kijken? Lachen of juist niet? Mag ik al doorlopen? Reizen met Aad in combinatie met Suriname, het land van ‘*No span*’ - ‘maak je niet druk’- wordt één lange oefening in geduld; geen verkeerde les voor mijn ongedurige ik.

Aad loopt met kleine passen achter me aan en trekt me zachtjes aan mijn mouw. ‘Niet zo snel’ zegt hij. En dan: ‘In Paramaribo liep ik tijdens mijn eerste bezoek langs de Waterkant in mijn gebruikelijke Hollandse tempo. Ik haalde een Surinamer in, die me zachtjes op mijn schouder tikte: ‘U doet hier iets heel erg fout, u haalt ons in. U moet gewoon achter ons blijven lopen.’ En ja, dat was zo. Als je met die wetenschap naar andere *bakras* (het Sranantongo-woord voor blanken of Nederlanders) kijkt, dan zie je dat ze op straat permanent aan het inhalen zijn. Er valt je nog iets op, weet je wat? Ze houden rechts op de stoep of op straat, in plaats van links, moet je straks maar eens letten op al die bijna-botsingen. Rustiger aan doen, langzaam lopen is het devies, anders houd je het niet vol in de hitte.’

Ik knik. Boodschap begrepen, gas terug, tempo aanpassen aan de Surinamers straks en aan Aad nu. Hoe zal onze reis verlopen? Is dit avontuur wel echt een goed idee? Met zijn leeftijd van ruim tachtig, is Aad mijn eerste echte oude vriend. Hij zou mijn vader kunnen zijn, maar dat generatieverschil voel ik in onze gesprekken nooit.

Op het eerste gezicht is Aad geen opvallende verschijning. Klein, ietwat gedrongen postuur, zijn rond gezicht omkranst door een baardje. Licht kwijnend, zachtgrijs haar. Pas als je hem in de ogen kijkt zie je dat er meer is: diepe wateren. Aad is een mengeling van zachtaardigheid met daar tussendoor, een enorm gevoel voor cynisme en ironie. Hij presenteert zijn kijk op het leven met humor en een journalistiek scherp waarnemingsvermogen en is daarmee een boeiende gesprekspartner, even scherp als eigenwijs. Heerlijk om mee te kibbelen, al zal tijdens deze reis blijken dat hij meestal gelijk heeft. Zijn kennis is groter, zijn geheugen beter en zijn pen spitsner dan de mijne.

Zullen we het deze dagen net zo goed met elkaar kunnen vinden als tijdens onze besprekingen vooraf? Toch gek, dat je met iemand van een heel andere generatie zo'n echte vriendschapsklik voelt. Zal dit na meer dan een week nog net zo zijn? Zal Suriname ons beiden geven waarop wij hopen?

Nu wacht ons de vlucht erheen. Er is geen weg meer terug. We gaan ervoor!

That's it

Na wat 'See, Buy, Fly' wachten we bij de gate op onze vlucht naar Suriname. Peinzend kijkt Aad naar de gele plastic tas met Schiphol-aankopen. 'Deze tasje doen me altijd denken aan de ramp met het toestel van de *Surinaamse Luchtvaart Maatschappij*, de *SLM*,' zegt hij. 'Je weet, op een vroege ochtend in juni 1989 stortte

de *Anthony Nesty*, genoemd naar de Surinaamse olympische zwemkampioen, neer bij zijn derde landingspoging op vliegveld Zanderij, het huidige *Pengel Airport*. Aan boord bevonden zich veel Surinaamse Nederlanders die voor familiebezoek naar Suriname vlogen en ook een deel van het Kleurrijk Elftal. Allemaal voetballers van Surinaamse afkomst die als prof in Nederland speelden. Ze vlogen naar Suriname om deel te nemen aan een voetbaltoernooi. Vijftien van hen, allemaal veelbelovende jonge jongens, kwamen om. Door toeval waren er gelukkig ook spelers van het Kleurrijk Elftal die níet in dit vliegtuig zaten, zoals Stanley Menzo. Hij was al eerder vertrokken en een paar andere spelers hadden van hun clubs geen toestemming gekregen, zoals Ruud Gullit, Frank Rijkaard, Bryan Roy en Aron Winter. Aan boord bevonden zich negen bemanningsleden en 178 passagiers. Slechts elf plus een hond overleefden de ramp.

‘Aad pak je spullen, je moet direct naar Suriname.’

‘Dit was niet de eerste keer. Toch was het anders; deze keer moest ik extra stevig in mijn schoenen staan. Ik moest het verdriet dat me te wachten stond het hoofd kunnen bieden en toch goed kunnen verslaan. Al op Schiphol had ik een koppel gevormd met de ANP-fotograaf Ruud Hoff.

De luchthaven van Paramaribo was dicht, zodat we via Curaçao moesten. De meeste vluchten op Zanderij waren gestaakt, maar uiteindelijk kon ons toestel van de Antilliaanse Luchtvaart Maatschappij toch landen. Aan boord bevond zich ook een Nederlands rampen-identificatieteam. De luchthaven van Suriname was in rep en roer.

De rampplek bevond zich in de jungle, twee kilometer van de startbaan. Het was onmogelijk er te komen, alles was afgezet. Wat nu? We zaten te wachten op wat komen ging en bespraken

de beste opties voor een verhaal. Hoe verder? Een vlaag van een Amerikaans knauwaccent haalde ons uit onze overpeinzingen. We spitsten onze oren en veerden tegelijk overeind. Onze nieuwsgierigheid leidde ons naar een stel Amerikanen. Al gauw bleek dat ze van de National Transportation Safety Board waren, ingevlogen om de toedracht van de ramp te onderzoeken. Het betrof namelijk een Amerikaans toestel van MC Donnell Douglas. Druk pratend liepen we met hen op en niemand vroeg iets. We waren opgenomen, versmolten met deze onderzoeksgroep. Als vanzelfsprekend liepen we mee en werden mee doorgelaten.’

‘Okay, you can go to the site.’

‘Wat een mazzel bij deze tragiek. Aangekomen op de plek in het savannegebied zagen we het toestel. Een reusachtig ontzield insect, op zijn rug, wielen hulpeloos omhoog.’

Een passage uit een van Aads artikelen over de ramp, dat ik las als voorbereiding voor ons vertrek naar Suriname schiet me te binnen: *‘Ik moet oppassen niet te struikelen, de bedrading van wat er van het grote vliegtuig overbleef kronkelt zich met wat er aan tropisch woud naar beneden stortte ineen. De horizontale lianen die daardoor ontstaan zijn, reiken wel driehonderd meter kriskras,’* aldus Aad in de *Haagsche Courant* op 10 juni 1989.

‘Ja zo was het; De doden waren al naar Paramaribo vervoerd en ondergebracht in alles wat maar koud was. De capaciteit aan koelcellen in ziekenhuizen was snel vol dus men moest uitwijken naar koelcellen van hotels en slachthuizen. Er waren ook te weinig doods-kisten.

Rond het toestel, al die her en der verspreide persoonlijke eigendommen: tijdschriften, knuffels, beautyspullen, schoenen en andere stille rampgetuigen. Honderden gele plastic See Buy Fly-tassen wapperden als vaandels in de wind. Een vlakke vol dwarrelende, inmiddels leeggeroofde plastic zakken, dansend